

İbn-i Teymiyye'nin İtikadi Görüşleri

İslam düşünce tarihinde leh ve aleyhinde en fazla konuşulan isimlerin başında Takiyyuddin İbn Teymiyye (v. 728/1328) gelmektedir. 661/1263 yılında Harran'da doğan İbn Teymiyye, Hanbeli mezhebinin güçlü alimlerini içerisinde barındıran bir aileye mensuptur. Dedesi Mecdüddin İbn Teymiyye pek çok alanda eser veren bir alimdir. Babası Abdulhalim'de, Harran yöresinde etkin olan bir Hanbeli fakihidir.

Moğolların Bağdat'ı işgal etmeleri ve Bağdat merkezli saldırılarını Harran'a kadar genişletmeleri üzerine İbn Teymiyye ailesi 667/1269 yılında Dimaşk'a göç eder. Babası başta olmak üzere bir çok hocadan ders okuyan İbn Teymiyye, 683'te Sükkeriyye Darulhadisine hoca olarak atanır. Bir yıl sonra da Emeviyye Camii'nde tefsir dersleri vermeye başlar.

Kısa zamanda şöhreti Dimaşk başta olmak üzere mücavir şehirlere de yayılan İbn Teymiyye VIII/XIV. yüzyılın başlarından itibaren kendisini ilmi ve fikri tartışmaların içerisinde bulur. Ehl-i Sünnet'in itikadi mezheplerine özellikle de Eş'ariliğe sert tenkitler yöneltir. Sıfatlar ve müteşabihat meselesinde selef-i salihinin usulünü benimsediğini iddia ederek ayet ve hadisleri zahiri anlamlarında anlar. Verdiği fetvalarla da bir çok konuda mezhepler arası icmaya muhalefet eder.

Mevcut İslami disiplinlerin hemen tamamına itirazları olan İbn Teymiyye en sert eleştirilerini tasavvufa yöneltir. İbn Arabi'yi ve onun görüşlerini benimseyen mutasavvıfları açıkça tekfir eder.

Çeşitli devlet adamları ve kadıların katıldığı meclislerde çok defa muhakeme edilen İbn Teymiyye Kahire'de dört kâdi'l-kudât'ın katıldığı bir mahkemede Allah Teala'yı insan suretinde algılama cürmünden dolayı Kahire kalesine hapsedilir. Ehl-i Sünnet akidesine muhalif görüşlerinden ve icmaya aykırı fetvalarından dolayı farklı zamanlarda defaatle yargılanıp hapisle cezalandırılır.

İbn Battuta, İbn Hacer el-Heytemi, Takiyyuddin es-Sübki, Tacüddin es-Sübki, Kemaleddin İbnü'z-Zemlekâni, Şihabuddin İbn Cehbel ve Ebu Hayyan gibi muasırı olan alimler tarafından görüşleri tenkit edilen İbn Teymiyye, hakkında yazılan reddiyelerin de etkisiyle –zamanla- ilk yıllardaki itibarını kaybeder. Osmanlı'nın son dönemlerinde Hicaz'da ortaya çıkan Muhammed b. Abdulvahhab'ın başlattığı hareket, İbn Teymiyye'nin fikirlerinin yeniden canlanmasına zemin hazırlar. İbn Abdulvahhab'a nisbetle Vehhabilik olarak tanınan ve zamanla siyasi bir boyut kazanan hareket Suudi Arabistan Krallığı'nın kurulmasında da etkili olur.

Kendisini selefiyye olarak tanımlayan “vehhabilik” hareketi zamanla Suudi Arabistan başta olmak üzere İslam coğrafyasının önemli bir bölümünde nüfuz elde eder.

Selefilere/vahhabilere göre içtihatlarıyla İslami ilimlerin gelişmesine katkıda bulunan bir müçtehit olan İbn Teymiyye, İmam Subki başta olmak üzere Ehl-i Sünnet hassasiyetine sahip bir çok alime göre ise asırlar sonra teşbih ve teccim akidesini canlandıran bir Haşevi'dir.

İslam düşünce tarihinde derin izler bırakan, günümüz İslami anlayışları üzerinde de belirgin etkinliği olan İbn Teymiyye'nin itikadi görüşleri sürekli tartışılır olmuştur. İslami anlayış ve yaşayışlarını onun belirlediği esas ve verdiği fetvalar üzerine bina edenler, Ona dayanarak Maturidi ve Eşari mezhebine müntesib Müslümanları “ehl-i zeyğ” olarak nitelemekten çekinmemişlerdir. Bu durum, İbn Teymiyye'nin itikadi görüşlerini ve tevhit anlayışını tahlil etmeyi gerekli kılmıştır.

İslam'da Tevhit Tasavvuru

Bölünmeyi kabul etmeyen varlıklara “tek” denir. Allah Teala da zât, sıfat ve fiillerinde “tek”tir. İslam dini, O'nun bir olduğunu kabul etme esası üzerine ibtina etmiştir. Mümini, kafir ya da müşrikten ayran temel özellik O'nun birliğini kabul etmesi yani muvahhit olmasıdır.

Müminler yalnız Allah Teala'ya ibadet ederek ubudiyette, eşi ve benzeri olmadığını ikrar ederek de zatında O'nun tek olduğuna iman ederler. Rabb'ı, Rabb, insanı da insan olarak algırlar.

Cenab-ı Hakki'nin eşi ve benzerinin olmaması, yaratılmışlar gibi belli bir mekanda bulunmaması, yönlerle ifade edilmemesi gibi hassasiyetler zâtındaki vahdaniyetin esasını teşkil eder.

Ehl-i Kiblenin Kırılma Noktası: Sıfatlar

İslam'ın temelini oluşturan ibadetleri kabul etme noktasında birbirlerine yakın duran “ehl-i kible”, Allah Teala'nın zatı ile alakalı meselelerde aynı yakın duruşu gösterememiştir.

İslam'ın erken asırlarında başlayan müteşabihat ve Allah Teala'nın sıfatları ile alakalı tartışmalar kısa zamanda mezhepleşerek kurumsal bir statü kazanmış ve günümüze kadar devam etmiştir.

Zaman zaman “tekfir” ifadelerinin de duyulduğu tartışma sürecinde genellikle taraflar birbirlerini dalalet ve bidat ehli olmakla itham etmişlerdir.

İbn Teymiyye'nin Mezhebi

Ehl-i Sünnet akidesini benimseyen kelim alimlerinin üstün gayretleri sonucu canlılığını yitiren kelami münakaşalar, İbn Teymiyye'nin Allah Teala'nın zatıyla alakalı serdettiği görüşlerin etkisiyle yeniden alevlenmiştir.

Kendisi gibi inanmayan/düşünmeyen fırka mensuplarını “ehl-i zeyğ” olarak isimlendiren İbn Teymiyye, Allah Teala'nın zatı ile alakalı meselelerde batini, sufi (İbn Arabi çevresi), mu'tezili, eşari kelimcileri ve filozofları sert ifadelerle tenkit etmiştir.

İbn Teymiyye'ye göre, tevhit akidesini Kur'an ve Sünnet'te var olduğu şekilde anlayanlar yalnız selef alimleridir. Bu yüzden imani meselelerde de onların görüşleri benimsenmelidir. “Selefin, Cenab-ı Hakk'a, Onun kendisini tavsif ettiği şekilde iman ettiğini” söyleyen İbn Teymiyye, isim ve sıfatlar noktasında şu ayetlerin selefi akidenin temelini oluşturduğunu ifade eder: “Allah kendisinden başka ilah olmayandır. Diridir, kayyumdur.”[1], “De ki: ‘O, Allah’tır, bir tektir. Allah Samet’tir (her şey O’na muhtaçtır, O hiçbir şeye muhtaç değildir.). Ondan çocuk olmamıştır. Kendisi de doğmamıştır. Hiçbir şey O’na denk ve benzer değildir.”[2]” [3]

Ayet ve hadislerin Allah Teala'nın zât ve sıfatları ile alakalı ayrıntılı bilgiler verdiklerini, ayrıca temsili/teşbihi de reddettiklerini söyleyen İbn Teymiyye, savunduğu akidenin Peygamberlerden tevarüs ettiğini belirtir.[4]

Cenab-ı Hakk'ın sıfatlarını reddeden mu'tezile ile, Ona cismaniyet isnat eden mücessime arasında orta yolu benimsediğini iddia eden İbn Teymiyye, mezhebini “münezzihe/tenzih eden” olarak isimlendirir. Seleften tevarüs ettiğini iddia ettiği “Münezzihe” meşrebinin çerçevesini çizerken de şunları söyler: “Selefin itikatta mezhebi, sıfatları reddetme ile Allah Teala'yı insanlara benzetme arasındaki orta yoldur. Onlar, Cenab-ı Hakk'ın zatını yaratılmışlara benzetmedikleri gibi, sıfatlarını da onların sıfatlarına benzetmemişlerdir.[5]

Cenab-ı Hakk'ın isim ve sıfatlarını inkar edenlerle, onları yaratılmışların sıfatlarına benzeten mücessime ve müşebbihe meşrebi müntesiplerini “Allah'ın ayetlerini tahrif etmekle” itham eden İbn Teymiyye, eserlerinde Cenab-ı Hakk'a mekan isnat ederek inkar ettiği tecsim akidesini savunmuştur.